

РОЗДІЛ 4.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ПОЯСНЕННЯ «СТАНУ ПІДПОРЯДКУВАННЯ» У КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВОВІДНОШЕННІ

Батрин С. В.,

*аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

В статті подається загальний огляд наукових та теоретичних точок зору на проблематику правової природи корпоративного правовідношення. Пропонується концепція корпоративних правовідносин як господарських. В підсумку, автор притримується думки, що корпоративні правовідносини не можуть розглядатися як цивільні, і в той самий час повинні бути віднесені до правовідносин, в основі яких лежить ідея про наявність «стану підпорядкування» у відносинах між учасником та корпорацією.

Ключові слова: корпорація, корпоративні відносини, правовідносини, підпорядкування, суб'єкт підпорядкування

В статье предоставляется общий обзор научных и теоретических точек зрения на проблематику правовой природы корпоративного правоотношения. Предлагается концепция корпоративных правоотношений как хозяйственных. В заключение, автор придерживается мнения, что корпоративные правоотношения не могут рассматриваться как гражданские, и в тоже время должны быть отнесены к правоотношениям, в основе которых лежит идея о присутствии «состоянии подчинения» в отношениях между участником и корпорацией.

Ключевые слова: корпорация, корпоративные отношения, правоотношения, подчинение, субъект подчинения

The article contains a general overview of scientific and theoretical provisions concerning the issues of the legal nature of corporate relations. Concept of corporate relations as a kind of economic relations is suggested. In conclusion author presents an opinion that corporate relations cannot be referred to as civil relations, but should be considered as legal relations, based on the idea of position of subordination in relations between the shareholder and corporation.

Keywords: corporation, corporate relations, legal relations, subordination, subject of subordination

Дискусія стосовно правової природи корпоративного правовідношення стає предметом дослідження дедалі більшої кількості вітчизняних фахівців. Серед найбільш ґрунтовних досліджень у окресленому напрямі слід, в першу чергу, згадати праці І.Спасибо – Фатєєвої, О. Кібенко, В. Кравчука, С. Кравченко, В. Щербини.

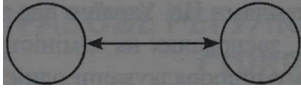
Актуальність предметного дослідження обумовлена формуванням у наукових осередках кількох базових точок зору на проблематику. З одного боку, корпоративні правовідносини пропонується розглядати як цивільні та зобов'язальні. З іншого, заперечується можливість віднесення даних відносин до першої групи, оскільки, як вбачається, корпоративним правовідносинам не притаманні ознаки цивільних, визначених у ст.1 ЦК України. Тому останні пояснюються через термін «підпорядкування», що має своїм наслідком віднесення корпоративних правовідносин до тієї галузі права, що пропонує належний методико – правовий інструментарій.

Завданням дослідження вбачаємо пояснення корпоративного правовідношення як правового стану

підпорядкування, його характеристику, яка виключає наявність цивільних відносин між корпорацією та її учасниками. Виникає необхідність виявити суб'єкта та об'єкта відносин з підпорядкування, ідентифікувати такий правовий стан.

Спосіб дослідження: стан підпорядкування піддається поясненню виключно як зовнішня (формальна) ознака будови корпоративного правовідношення.

Потрібно почати з того, що зобов'язальним правовідношенням називають таке, в якому одна особа зобов'язується здійснювати певні дії на користь іншої особи, яка має право вимагати виконання цих дій [1, 7]. Це класичне цивілістичне сприйняття правовідношення, яке виникає між юридично рівними та самостійними, автономними одне відносно одного суб'єктами права. Для цивільних зобов'язальних правовідносин притаманним є протиставлення у ньому сторін, їх прав та обов'язків, інтересів, автономної волі, дій, мети. Сторони такого правовідношення повинні перебувати у стані рівності та майнової самостійності, бути незалежними одне від одного у прийнятті власних рішень.

Мал. 1 Стан автономного протиставлення у договірному, цивільному зобов'язальному правовідношенні (протиставлення автономних суб'єктів права).

Разом з тим, пристальне дослідження корпоративного правовідношення вказує на те, що правові зв'язки з ним будуються на абсолютно відмінних началах. Цим відносинам, на противагу принципам побудови цивільного зобов'язання, притаманний стан залежності, підпорядкування. Доктринально, ми пояснюємо цей стан з огляду на первинне призначення корпорації – задовольняти інтереси своїх власників (учасників). Корпорація цим інтересам підкорена з моменту її виникнення як фіктивного суб'єкта права. Отже, зворотнє підпорядкування виникає у корпоративному правовідношенні за здалегідь визначеним напрямом: від власника (учасника) до корпорації.

Такий стан також не доцільно ототожнювати із станом адміністративного підпорядкування. В адміністративному праві передбачається, що підпорядкування є владним та імперативним, здійснюється одним автономним суб'єктом відносно іншого. Зрештою, не йдеться в теорії адміністративного права і про можливість двохстороннього формування волі іншого суб'єкта. Натомість, тут складаються відносини, у рамках яких одним суб'єктом (не обов'язково пов'язаний відносинами, заснованими на адміністративному договорі) зобов'язаний виконати дію (утриматися від дії) на користь суб'єкта владних повноважень, виконуючи вимоги певного імперативного припису.

Однак, корпоративні правовідносини будуються на інших засадах. Власник (учасник), приймаючи (беручи участь у прийнятті) рішення з приводу того чи іншого питання життєдіяльності корпорації не встановлює імператив корпорації для виконання свого рішення. Він це рішення приймає (прямо, опосередковано) і надалі а) вводить у дію як рішення корпорації б) сам же його і виконує (функціонально рішення виконується найманими працівниками). Між конкретним рішенням учасника, відповідного органу управління корпорації та його прийняттям корпорацією немає розриву у часі, оскільки ці органи і символізують корпорацію. Тому не може бути мова і про адміністративний імператив, а також і про оскарження цього імперативу корпорацією, як особою, яка за таких умов, мала б вважатися підпорядкованою органу, що цей імператив видає. Органи корпорації також не є органами організаційно – господарських повноважень щодо корпорації, а натомість входять до неї як її невід'ємні складові. За цими ознаками стан підпорядкування у корпоративному правовідношенні якісно відрізняється від того, що складається у адміністративних – правових відносинах. В даній групі відносин не може йтися про роздвоєння сторін, і відповіддю на цю ситуацію є неможливість розглядати корпорацію особою, сторонньою до власника. Ідея утворення корпорації

для власника, як вбачається, полягає не в тому, щоб надалі від неї ж відсторонитися, а навпаки, – у всьому зберегти зв'язок з нею та з власністю, що законодавчо визначається як «майно корпорації». Починаючи з цього базового положення, вважаємо, що тут стан підпорядкування не характеризує адміністративну субординацію, а є лише іншою стороною питання – фактичним продовжуваним станом реалізації господарської ініціативи у формі корпоративної діяльності.

З іншого боку, також не вбачаємо наявності зворотного підпорядкування учасника органам корпорації (корпорації). Іноді наводиться думка, що кожен учасник зобов'язаний виконувати рішення, які приймаються на загальних зборах, вводяться в дію як рішення органів корпорації. Проте наявність підпорядкування у корпоративному правовідношенні визначається у одному напрямі: від учасника – до корпорації. Органи корпорації, приймаючи те чи інше рішення, не діють у власних інтересах, вони апріорі діють у інтересах корпорації. Зважаючи на те, що кожен окремих учасник наділений засобами до відстоювання свого інтересу через формування загального інтересу корпорації, рішення органів корпорації не можна сприймати як довід існування елементу підкорення власників фіктивному суб'єкту права. Адже саме через відповідний механізм та в залежності від обсягу впливу, окремі власники – учасники або ж безпосередньо висловлюють волю цього органу, або ж опосередковано чинять такий вплив. Наслідки прийняття органом корпорації відповідного рішення стосуються усіх учасників і не звільняють ініціатора цього рішення, такого ж учасника, від обов'язків, які накладаються на інших учасників. Тому рішення органів корпорації не закріплюють стан зворотного підпорядкування учасника корпорації, а тільки відображають погоджений в статуті алгоритм прийняття рішень. Навіть учасник, який володіє часткою у розмірі 1 % статутного фонду товариства, що голосує проти рішення інших учасників, яким в сукупності належить 99 %, після прийняття можливо і не вигідного для себе рішення, повинен вважати це рішення своїм. Він наділяється правом оскарження такого рішення тільки за умови порушення його прав, гарантованих статутом (найчастіше, порушення процедури прийняття рішень), законодавством. Якщо ж таких фактів не буде встановлено, рішення вважається таким, що прийняте без порушення прав власника частки, в розмірі 1 % статутного фонду товариства. Вважаємо такий стан речей виправданим. Власник (учасник) може бути визначений як суб'єкт спеціальних відносин з підпорядкуванням. Таким чином, потрібно наголосити, що стан рівності не притаманний корпоративному правовідношенню. Тут одна його сторона (власник) здійснює закономірний та прогнозований вплив на іншу особу (корпорацію). Прогнозованість означає, що власник передбачає побудову корпоративного правовідношення тільки у одному спрямуванні: діяльність корпорації у всьому повинна обумовлюватися інтересами учасників (акціонерів). Але разом з цим, виникає проблема найбільш ефективного задоволення інтересів кожного з учасників, і це призводить до думки про те, що, начебто, міноритарні акціоне-

ри не здійснюють впливу на рішення корпорації. Такий висновок як з наукової, так і з законодавчо – практичної точки зору невірний. Необхідно усвідомлювати, що вплив у корпоративному правовідношенні прямо залежний від обсягу внесків, контрольованої власності. Вплив міноритарних власників на прийняття рішень також має характеристику пропорційності і, очевидно, про справедливості у даних правовідносинах йдеться в тому сенсі, що особа, яка у них вступає, повинна враховувати всі «за» та «проти», і після погодження своєї участі може претендувати тільки на вплив, що визначається обсягом внеску. Претензії на більший обсяг «голосуючого» впливу можуть бути підкріплені збільшенням частки у статутному фонді, іншими механізмами.

Для зовнішньої характеристики корпоративного правовідношення цілком може бути використане словосполучення «стан підпорядкування». В. Щербина зазначає, що «не викликає сумнівів наявність владного підпорядкування (отже відсутність юридичної рівності – авт. С.Б.) у відносинах між суб'єктами корпоративних правовідносин» [2, 11]. Окреслене правовідношення характеризує також «стан залежності» [3, 42], що не припустимо у цивільному зобов'язанні. Така думка корес-

понує з положеннями ЦК України про те, що до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, цивільне законодавство не застосовується (ч.2 ст.1 ЦК [4]). З іншого боку, є підстави вважати, що йдеться про ті майнові та організаційні відносини, які охоплюються предметом господарського права, де стан підпорядкування одного суб'єкта іншому – зрозумілий та передбачуваний стан речей.

Попри це, з розгляду не знімається питання про об'єктивну характеристику правовідношення, адже і «стан підпорядкування» мав би передбачати, що одна сторона підпорядковує собі діяльність іншої. Наша ж позиція полягає в тому, що корпорація не є стороною, що протиставляється навіть суб'єкту владного впливу, – вона є тільки фіктивною цілісністю, що ззовні різними дослідниками описується як учасник зобов'язального правовідношення або ж як об'єкт відносин з підпорядкування (господарських вертикальних відносин). Правова природа корпоративного правовідношення, отже, може бути встановлена на основі результатів дослідження як зовнішніх, так і, головним чином, внутрішніх правових зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакшишас В.Ю. Договорные обязательства: теория и практика: практическое пособия для руководителя и бухгалтера. – М.: «АКДИ Экономика и жизнь», 1997. – 160 с.
2. В. Щербина. Правова природа корпоративних відносин // Українське комерційне право, 2006. – №7. – С. 10 - 14
3. Кибенко Е.Р. Корпоративное право. Учебное пособие. – Х: фирма «Эспада», 1999. – 480 с.
4. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356